

Förämld Opcat-inspektion av Rättsmedicinalverket, rättspsykiatriska undersökningsenheten i Stockholm, den 11 juni 2020

Inspektionens genomförande

På uppdrag av chefsJO Elisabeth Rynning genomförde enhetschefen Gunilla Bergerén den 11 juni 2020 en förämld inspektion av Rättsmedicinalverket, rättspsykiatriska undersökningsenheten i Stockholm. Vid inspektionen deltog även föredraganden Ellen Ringqvist (protokollförare). I samband med inspektionen talade JO:s medarbetare med sju anställda vid undersökningsenheten. För att minska risken för spridning av covid-19 genomfördes samtliga samtal i ett av Rättsmedicinalverkets konferensrum beläget utanför de lokaler som de intagna vistas i.

Inspektionens syfte

Inspektionen är en del av JO:s verksamhet för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten. Den 12 maj 2020 beslutade chefsJO Elisabeth Rynning att i ett särskilt ärende utreda Rättsmedicinalverkets åtgärder inom myndighetens rättspsykiatriska verksamhet med anledning av spridningen av covid-19 och vilka konsekvenser de får för enskilda (dnr O 21-2020).

Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention Against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

Den rättspsykiatriska undersökningsenheten i Stockholm har tidigare inspekterats av JO:s Opcat-enheten den 30 september och 1 oktober 2013 (då benämnd undersökningsavdelningen, JO:s dnr 5229-2013) och den 23 maj 2017 (JO:s dnr 3416-2017).

Uppgifter som kom fram vid inspektionen

Vid samtalen med personalen tog JO:s medarbetare upp ett antal frågeställningar som har att göra med den pågående spridningen av covid-19, och vilken påverkan den har på bl.a. situationen för de intagna på undersökningsenheten. Frågorna behandlade:

1. Information angående spridningen av covid-19
2. Rättsmedicinalverkets åtgärder för att hindra smittspridning
3. De intagnas möjlighet till kontakt med omvärlden
4. De intagnas möjlighet till aktiviteter och sysselsättning
5. De intagnas tillgång till somatisk hälso- och sjukvård
6. Personalens arbetssituation

I samband med inspektionen granskade JO:s medarbetare även vissa handlingar.

En allmän beskrivning av den rättspsykiatriska undersökningsenheten

Den rättspsykiatriska undersökningsenheten i Stockholm har 20 platser fördelade på två s.k. vistelseavdelningar; R1 med 7 platser och R2 med 13 platser. Alla bostadsrum har anslutande toalett och dusch. Enheten har en grundbemanning för att kunna använda 16 av platserna permanent. Periodvis har endast R2 använts, men sedan den 1 juni 2020 hålls även R1 öppen. Intagna som t.ex. behöver vistas i en lugnare miljö eller som av olika skäl bedöms särskilt sårbara kan placeras på R1. När det finns intagna med befarad eller bekräftad smitta av covid-19 är endast dessa placerade på R1. Där finns även två rum för avskiljande med tillhörande hygienutrymmen.

De intagna på vistelsesavdelningarna är häktade och majoriteten av dem vårdas enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL. Tvångsåtgärder kan vidtas med stöd av häkteslagen (2010:611). Ett beslut om rättspsykiatrisk vård kan fattas med stöd av 5 § första stycket lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, LRV, om förutsättningarna för sådan vård är uppfyllda enligt 4 § LRV. Tvångsåtgärder kan då vidtas med stöd av 8 § LRV (jämfört med lagen [1991:1128] om psykiatrisk tvångsvård, LPT).

I samband med inspektionen var det elva intagna på den rättspsykiatriska undersökningsenheten. Alla vårdades enligt HSL. Enheten tar emot intagna i samtliga säkerhetsklasser och har beträffande rättspsykiatriska undersökningar Dalarnas, Gotlands, Gävleborgs, Jämtlands, Norrbottens, Stockholms, Södermanlands, Uppsala, Västerbottens, Västernorrlands, Västmanlands, Örebro och Östergötlands län som upptagningsområde. När det gäller paragraf 7-undersökningar tar enheten emot personer från samtliga tidigare nämnde län förutom Jämtlands, Norrbottens, Västerbottens och Västernorrlands län (Rättsmedicinalverkets föreskrifter [HSLF-FS 2020:24] om fördelning av rättspsykiatriska undersökningar och läkarintyg enligt 7 § lagen [1991:2041] om särskild personutredning i brottmål, m.m. på undersökningsenheter).

Information angående spridningen av covid-19

Personalen tillfrågades om vilken information som de och de intagna fått om spridningen av covid-19.

Personalen får information om covid-19 via intranätet och mejl. Den kan t.ex. handla om nya rutiner eller ny information om covid-19 på webben. På avdelningarna finns även en pärm med information om covid-19 och avdelningarnas rutiner. Den allmänna inställning som personalen gav uttryck för i samtal med JO:s medarbetare är att de har fått tillgång till den information som de behöver. De uppgav att de fått utbildning i att använda skyddsutrustning och att de kände sig trygga med att använda den. En nyanställd som varit i tjänst en vecka hade dock ännu inte fått utbildning i hur skyddsmasken ska användas.

På enheten finns Folkhälsomyndighetens informationsplanscher om hur man tvättar händerna och håller fysisk distans. De finns också på olika språk. De intagna får även muntlig informationen om detta i samband med inskrivningen. Om de intagna inte förstår svenska eller engelska finns det anställda som talar olika språk och som kan ge muntlig information. Det finns ingen särskild skriftlig information om covid-19. En av de anställda uppgav att det vore bra om det fanns skriftlig information om covid-19 på flera språk.

Rättsmedicinalverkets åtgärder för att hindra smittspridning

Personalen tillfrågades om bl.a. vilka åtgärder som Rättsmedicinalverket har vidtagit för att hindra smittspridning och om de känner till hur de ska agera vid befarad smitta på enheten.

Den största utmaningen för undersökningsenheten har varit att få tag på skyddsutrustning. Enheten hade handskar och kirurgiska munskydd sedan tidigare men behövde med anledning av covid-19 få tillgång till skyddsmasker, visir och plastförkläden. De anställda som JO:s medarbetare talade med uppgav att de nu har tillgång till den utrustning som behövs om någon intagen befaras vara smittad av covid-19. Utrustningen finns i ett utrymme i gruppchefernas kontor som ligger i anslutning till personalutrymmena på vistelseavdelningen. Utanför kontorstid är det utrymmet låst och personalen får då vända sig till bevakningsbolaget för att komma åt skyddsutrustningen.

Inför ankomst av klienterna rekviderar personalen deras patientjournaler och inhämtar uppgifter om deras somatiska tillstånd från häktet. De intagna tas emot i ett utrymme i anslutning till transportavlämningen. Omvårdnadspersonalen kontrollerar inledningsvis om de intagna har förkylningssymptom, och i förekommande fall kontrollerar man om de har feber. Om så inte är fallet tas de intagna in på enheten och ett ankomstsamtal hålls i de intagnas bostadsrum. Då informeras de bl.a. om enhetens regler och rutiner. Därefter har en läkare inskrivningssamtal med en grundlig genomgång av de intagnas hälsotillstånd. Då lämnas även muntlig information om covid-19, och man kontrollerar deras kroppstemperatur. Telefontolk används om det behövs. Genomgången av de

intagnas hälsotillstånd medför att intagna med riskfaktorer identifieras, men det vidtas inte några särskilda åtgärder för sådana intagna.

Personalen påtalar ofta för de intagna att de behöver hålla fysisk distans till varandra. De mest kritiska situationerna uppstår i matkön och i tv-soffan. Eftersom det inte går att hålla fysisk distans när alla intagna sitter i matsalen ombeds de numera att äta i sina bostadsrum. Det har, enligt de anställda, inte ifrågasatts av de intagna. De intagna står i kö för att hämta maten som portioneras ut av personalen. Endast specialkost är portionsförpackad. Flera anställda uppgav att det regelmässigt blir trängsel i samband med måltiderna. En av de anställda uppgav att de skulle kunna göra markeringar i golvet för att göra det tydligare för de intagna att de måste hålla distans till varandra. En annan anställd menade att det är svårt att nå fram till intagna om varför de inte ska trängas när det finns språkförbristningar. JO:s medarbetar frågade om det förts några diskussioner om att dela upp mattiderna för de intagna så att de skulle kunna sitta i matsalen och äta, alternativt att låta några intagna åt gången hämta mat eller låta personalen dela ut maten i bostadsrummen. De anställda uppgav att sådana åtgärder inte har diskuterats i personalgruppen. Vidare framfördes att en sådan uppdelning skulle riskera att rucka på dagsschemat för de intagna eftersom det endast är avsatt 30 minuter för varje måltid. En anställd uppgav att de intagna troligen skulle känna sig kränkta om de inte fick hämta maten själva.

För att underlätta för de intagna att hålla fysisk distans kan de intagna numera använda tv-apparaterna i bostadsrummen även under dagtid. Det förekommer dock att de intagna väljer att sitta tillsammans i soffan och titta på tv.

Flera av de anställda uppgav att de sällan behöver ha fysisk kontakt med de intagna. Det är därför normalt inte något problem att hålla fysisk distans. Undantaget är dock om personalen i ett akut läge behöver vidta en tvångsåtgärd avseende en intagen som är utåtagerande. En av de anställda uppgav att sådana situationer inte går att undvika i den typ av verksamhet som bedrivs på vistelseavdelningarna, och att personalen då behöver ha närkontakt med den intagne för att inte riskera att skadas allvarligt. En annan anställd uppgav att personalen inte har burit skyddsutrustning vid de akuta incidenter som har uppstått sedan utbrottet av covid-19.

Sjuksköterskorna bär inte någon skyddsutrustning när de delar ut medicin till de intagna. När de tar prover bär de handskar, men inte munskydd eller visir. En av dem reflekterade över att personalen utgör den största risken för att covid-19 kommer in på vistelseavdelningarna och att de därför borde bära skyddsutrustning vid sådana klientnära kontakter.

Undersökningsenheten har tillgång till nasofarynx-tester. Chefsöverläkaren eller en jourläkare kan besluta att en intagen ska testas.

Två intagna har, vid olika tillfällen, befarats vara smittade av covid-19. Dessa intagna placerades i frivillig karantän på R1. En av de intagna visade symptom i

form av retningar i halsen, men testades negativt. Den andre intagne beskrev en förkylningskänsla men under de följande 48 timmarna visade han inga symptom för covid-19. Han testades inte. I båda fallen hade enheten kontakt med smittskyddet. Den personal som tjänstgjorde på R1 bar skyddsutrustning och vistades under denna tid inte på R2.

JO:s medarbetare frågade hur personalen skulle agera om en intagen som befaras vara smittad av covid-19 motsätter sig att bli testad eller att placeras på R1. Det framfördes att en första åtgärd skulle vara att ha en ordentlig genomgång med den intagne för att förklara behovet av åtgärderna. Personalen skulle även rådgöra med smittskyddet avseende vad som skulle kunna anses vara medicinskt motiverat i det enskilda fallet. En intagen som vårdas enligt HSL skulle kunna bli psykiatriskt bedömd avseende av om dennes psykiska hälsa medför att han eller hon inte kan ta till sig informationen, och om det i så fall behöver fattas ett beslut om rättspsykiatrisk vård. En anställd underströk dock att förutsättningarna för rättspsykiatrisk vård alltid måste vara uppfyllda och att det aldrig skulle vara motiverat att besluta om konvertering till rättspsykiatrisk vård i syfte att kunna genomföra provtagning mot den intagnes vilja. Vidare kom det fram att ett beslut om avskiljande, med hänvisning till ordning och säkerhet, kan fattas med stöd av häkteslagen (2 kap. 5 § 2) om en intagen som vårdas enligt HSL befaras vara smittad av covid-19. I sådana fall skulle den intagne dagligen bli bedömd av en psykiater avseende om det bör fattas ett beslut om rättspsykiatrisk vård. Fråga uppstod dock om ett beslut om avskiljande med stöd av 20 § LPT kan fattas för att en intagen som vårdas enligt LRV befaras vara smittad av covid-19. Det uppkom även en fråga om smittskyddslagens (2004:68) bestämmelser om isolering kan tillämpas avseende redan frihetsberövade personer som befaras vara smittade av covid-19. Det framfördes att Rättsmedicinalverket behöver ta fram en handlingsplan avseende hur personalen ska hantera de olika juridiska svårigheter som kan uppstå när tvångsåtgärder behöver vidtas vid de rättspsykiatriska undersökningsenheterna med anledning av covid-19.

Några anställda uppgav att om en tvångsåtgärd behöver vidtas mot en intagen som befaras smittad av covid-19 kan han eller hon låsas in i sitt bostadsrum medan personalen tar på sig skyddsutrustning.

En av de anställda uppgav att såväl personalen som de intagna behöver bli bättre på att tillämpa basala hygienrutiner och att skriftlig information om detta borde finnas mer tillgängligt på avdelningen och även anslås i bostadsrummen.

En lokalvårdare städar gemensamhetsytorna varje dag. Enligt en av de anställda har städningen blivit mer noggrann och dörrhandtagen desinficeras. Klienterna får städa sina bostadsrum, men enligt en av de anställda hinner det ofta bli smutsigt innan personalen hjälper dem. Personalen ska bära skyddsutrustning vid städning av ett rum där en intagen som bekräftats smittad av covid-19 bott.

I samband med att det i mars infördes reserestriktioner i Sverige beslutade Rättsmedicinalverket att hos domstol begära anstånd beträffande undersökningar av personer som inte är frihetsberövade. Efter det att regeringen nu beslutat att ta bort reserestriktionerna kommer Rättsmedicinalverket att återigen börja kalla till undersökningar. Den rättspsykiatriska undersökningsenheten kommer att börja ta emot icke frihetsberövade personer från och med vecka 25. Personer som befinner sig på fri fot kommer aldrig in på vistelseavdelningarna.

De intagnas möjlighet till kontakt med omvärlden

Personalen tillfrågades om spridningen av covid-19 påverkat bl.a. de intagnas möjlighet att hålla kontakt med anhöriga.

De intagna har samma möjlighet som tidigare att hålla kontakt med bl.a. anhöriga per telefon. De kan även ansöka om besökstillstånd, men risken för smittspridning av covid-19 har medfört att Rättsmedicinalverket är mer restriktivt med att bevilja ansökningarna. Flera av de anställda uppgav att de intagna kan ansöka om besök, men att besök av andra än advokater inte beviljas för närvarande. Rättspsykiatriska undersökningsenheten i Stockholm har inte fått någon ansökan om besökstillstånd efter att den nya rutinen infördes.

De intagnas möjlighet till aktiviteter och sysselsättning

Personalen tillfrågades om spridningen av covid-19 påverkat bl.a. de intagnas möjlighet till dagliga aktiviteter.

Enligt den ordinarie nattrutinen för undersökningsenheten i Stockholm ska en intagen ha möjlighet att dagtid vistas tillsammans med andra intagna (gemensamhet) mellan klockan 8.00 och 20.00. Den 16 april 2020 beslutade Rättsmedicinalverket om en tillfällig nattrutin som kan aktiveras av avdelningschefen vid en extrem händelse (serienr J20-90010). Som exempel anges att rutinen kan aktiveras vid en stor smitta i samhället, pandemi eller liknande. Om den tillfälliga nattrutinen aktiveras så innebär det att intagna har rätt att visas i gemensamhet mellan klockan 8.00 och 16.30. Enligt den biträdande enhetschefen har den tillfälliga nattrutinen aldrig varit aktiverad. Den är framtagen för att verksamheten ska kunna bedrivas på ett säkert sätt för de intagna även vid extrem yttre påverkan.

Utbrottet av covid-19 har hittills inte medfört några inskränkningar i de intagnas möjligheter till aktiviteter och sysselsättning. Det innebär att de intagna har samma möjligheter som tidigare att vistas utomhus och träna.

De intagna vistas i högre grad än tidigare i sina bostadsrum. Detta är en följd av de tillfälliga rutinerna som innebär dels att tv-apparaterna i bostadsrummen är påslagna även under dagtid, dels att de intagna får äta på sina bostadsrum. Flera av de anställda uppgav dock att förändringen inte har medfört någon större skillnad i fråga om deras möjligheter att göra observationer av de intagna.

De intagnas tillgång till somatisk hälso- och sjukvård

Personalen tillfrågades om spridningen av covid-19 påverkat de intagnas tillgång till somatisk hälso- och sjukvård.

Det kom inte fram några uppgifter om att spridningen av covid-19 haft en negativ påverkan på de intagnas tillgång till somatisk hälso- och sjukvård.

Personalens arbetssituation

Personalen tillfrågades om spridningen av covid-19 påverkat deras arbetssituation.

I början av utbrottet av covid-19 var det något fler av de anställda som anmälde sjukfrånvaro. De var hemma för lindriga symptom som i normala fall inte hade avhållit dem från att arbeta. En av de anställda uppgav att de som inte vill arbeta klientnära med intagna som befaras vara smittade ska ha möjlighet att slippa det.

Ingen av de anställda har bekräftats smittade, men det har funnits och kom i samtalen fram att det finns en stor oro bland personalen att de ska vara smittbärare av covid-19. Personalen har haft begränsade möjligheter att bli testade för sjukdomen. Nu har enheten en intygsblankett som personalen kan visa på sin vårdcentral för att få bli testade för om de har en aktiv infektion. En av de anställda ifrågasatte dock hur säkra testresultaten är och ansåg att det kan vara klokare att stanna hemma med marginal. En annan anställd jämförde med hur regionerna numera har en app som hälso- och sjukvårdspersonal kan använda för att få tillgång till testning.

På frågan om en anställd som misstänker att han eller hon är smittad av covid-19 underrättar arbetsgivaren om misstanken i syfte att begränsa risken för att sprida smittan vidare uppgav en av de anställda att han skulle göra det, men att det sannolikt är upp till var och en.

En av de anställda ansåg att grundbemanningen på dag- och kvällspasset är för låg. Det påverkar inte säkerheten för intagna eller personalen men eftersom det är få anställda på avdelningen innebär det att de aldrig kan lämna de intagna och att de måste ringa efter en kollega för att kunna gå på toaletten.

Inspektionen avslutades.

Vid protokollet

Ellen Ringqvist

Justeras 2020-06-24

Gunilla Bergerén

Jag har tagit del av protokollet. De uppgifter som redovisas i protokollet kommer att läggas till grund för de frågeställningar jag har för avsikt att ta upp med ledningen för Rättsmedicinalverket vid ett avslutande dialogmöte.

2020-06-24

Elisabeth Rynning